

Blöjfria barn – förskolans roll

En pilotstudie bland förskolepersonal

2021

Ingrid Engdahl, Margareta Blennow och Therése Saksø
Svenska OMEP i samarbete med Svenska Enuresakademien

Studien är gjord på initiativ av Svenska OMEP (Organisation Mondiale pour l'Éducation Préscolaire) i samarbete med Svenska Enuresakademien. Svenska OMEP är en internationell intresseorganisation för barn 0–8 år och finns i 70 länder. OMEP instiftades inom FN-familjen 1948 och sammanför olika yrkesgrupper som arbetar för de yngre barnens bästa möjliga uppväxtvillkor och utbildning och med rådgivande status inom UNESCO och UNICEF. OMEP arbetar för en ökad förståelse för barns rättigheter och livsvillkor med FN:s barnkonvention och arbetet för hållbar utveckling som grund. Svenska Enuresakademien bildades 1993 och är en expertsammanslutning för frågor som rör nattväta (enures), kontinens, potträning och problem kring urinvägar hos barn.

Arbetsgruppen vill tacka alla deltagare för er medverkan och ert engagemang och särskilt för att ni givit oss så utförliga och intressanta kommentarer. Vi vill rikta ett stort tack till Jennie Alvesson, Åhus, Anna-Lena Hellström, Göteborg, Bibi Karlsson, Göteborg, Anncharlotte Lindfors, Stockholm och Elisabet Nyléus, Stockholm för deras synpunkter.

Ingrid Engdahl

Docent i barn- och ungdomsvetenskap, Svenska OMEP

Margareta Blennow

Barnläkare, Svenska OMEP

Therése Saksø

Barnläkare, Svenska Enuresakademien, Svenska OMEP

© Svenska OMEP och författarna 2021

www.omep.org.se

Omslagsfoton: Historiska arkiv, Karl Kwarnmark samt Ingrid Engdahl

Blöjfria barn och förskolans roll - en pilotstudie

VARFÖR

"Att ge barnen mer inflytande i sin vardag och över sina egna kroppar"

"Att göra barn mer självständiga, glädjen när man lyckas"

Innehåll

Sammanfattning	4
Förkortningar	5
BAKGRUND	6
SYFTE	11
Så här gjorde vi	11
RESULTAT	12
Vad innebär blöjvänjning?	12
Förskolans medverkan	12
Samverkan med vårdnadshavare	14
Hur går blöjvänjning till	15
Utrustning och lokaler	18
Problem och svårigheter	19
Förslag till förändringar	20
DISKUSSION	20
SLUTSATSER	27
Referenser	28
Bilaga: Enkätfrågorna	29

NÄR

"När barnen själva är intresserade och vill testa"

"Om barnet är redo"

PROBLEM

"Många föräldrar som väntar väldigt länge"

"Barnet känner skam att ha misslyckats"

"Ohygieniskt"

"Tidsbrist för oss lärare"

MEDVERKAN

"Kan se att ansvaret ligger hos vårdnadshavarna men eftersom barnen är en stor del av dagen på förskola och har många förebilder av barn som redan går på toalett kan det vara bra"

"Vi hjälps åt med hemmet, så klart!"

Sammanfattning

I denna pilotstudie undersöktes förskolepersonalens syn på förskolans roll och förutsättningar när det gäller barnens blöjvännjning. Undersökningen genomfördes i november 2020 som en webbenkät som besvarades av 32 förskollärare, 4 barnskötare och 4 rektorer från 14 olika kommuner. Frågorna handlade om uppfattningar om vad blöjvännjning innebär för barn och personal, förskolans ansvar och uppdrag, samverkan med vårdnadshavare, rutiner för blöjvännjning samt önskvärda förändringar.

De senaste 50 åren har åldern då barn är torra nästan fördubblats, från vanligen i tvåårsåldern på 1970-talet till dagens medeltal 3,5 år på dagen och 4 år på natten. Det verkar öka risken för urinvägsproblem och förstoppning. Det är en utveckling som inte ligger i linje med barnets bästa eller rekommendationerna på området i Rikshandboken för barnhälsovård.

Studiens resultat visar att 90 % av deltagarna anser att förskolan ska medverka i blöjvännjning och motiverar detta med att förskolan ska tänka på barnets bästa, stödja barnens utveckling och även deras rätt till inflytande. Bland deltagare som svarat att förskolan ska medverka i blöjvännjning, fanns också kommentarer som pekar mot en viss tveksamhet. De som svarade Nej motiverar sin ståndpunkt med att barnen bör vara torra hemma först, innan de slutar använda blöja i förskolan. Att samverka med vårdnadshavarna (VH) anges som en förutsättning för att avvännjningen skall fungera. Men samarbete med föräldrarna är också komplicerat. Svårigheter uppstår då vårdnadshavare och förskolepersonalen har olika uppfattningar.

Svaren bekräftar i stort forskningen på området, att barn har blöja längre tid nu än förr om åren. Samtidigt beskriver deltagarna att det är en väldigt stor spridning inom åldersspannet, många är tidiga och många är sena. På frågan om det finns pottor på förskolan svarade 81 % Ja och 19 % Nej. Toaletter i barnstorlek har man i 66 % av de svarandes förskolor.

Pilotstudien synliggör en motsättning. Den grundar sig å ena sidan i ett pedagogiskt förhållningssätt där personalen följer barns intresse och stöder barns initiativ och positiva utveckling. Å andra sidan hänvisar personalen till att invänta barnets mognad och inte till de hälsomässigt motiverade råden om att blöjvännjningen kan och ska börja tidigt.

Slutsatser

- Det är angeläget att finna vägar och former som leder till *att barn i Sverige blir blöjfria tidigare* än vad som är brukligt för närvarande.
- Förskolan ska vara med i arbetet med tidig blöjvännjning. Förskolan bör stötta föräldrar i att påbörja blöjvännjning tidigare än nu. Samverkan mellan hem och förskola är avgörande för att lyckas.
- Kompetenshöjande fortbildningsinsatser för förskolepersonalen är avgörande för att nå målet om att barn blir blöjfria tidigare än idag.
- Satsningar på information till vårdnadshavare och förskolepersonal behövs, både muntligt och skriftligt, om rutiner och metoder för blöjvännjning.
- Inom utbildningarna till förskollärare och barnskötare måste området barnhälsa inkludera blöjvännjning återinföras och/eller förstärkas.

Ovanstående satsningar på tidigare och förbättrad blöjvännjning skulle även få positiva konsekvenser för miljön och leda till minskade kostnader för hem och förskola. Dessa satsningar ska därför ses som en angelägen prioritering som dessutom *bidrar till ett hållbart samhälle*.

Förkortningar

BHV Barnhälsovård, en kostnadsfri och hälsofrämjande verksamhet som erbjuds alla barn från en veckas ålder tills de börjar skolan

BHV-läkare Barnhälsovårdsläkare, en legitimerad läkare som är specialist i allmänmedicin eller i barnmedicin och som arbetar på en barnvårdscentral

BHV-sjuksköterska Barnhälsovårdssjuksköterska, en legitimerad sjuksköterska som är specialistutbildad till distriktssköterska eller barnsjuksköterska

BVC Barnvårdscentral, en lokal där verksamheten barnhälsovård bedrivs

EC Elimination Communication, en metod för att lära sig att känna igen tecken på när barnet behöver kissa eller bajsas.

SEA Svenska Enuresakademien, en expertsammanslutning för frågor som rör nattväta (enures), kontinens, pottränning och problem kring urinvägar hos barn.

Svenska OMEP (Organisation Mondiale pour l'Éducation Préscolaire) en internationell intresseorganisation för barn 0–8 år som arbetar för de yngre barnens bästa möjliga uppväxtvillkor och utbildning.

VH Vårdnadshavare

Bakgrund

Inledning

Svenska OMEP intresserar sig för barns hälsa och välbefinnande och barnets bästa. Förskolan och barnhälsovården arbetar med att främja barns utveckling och hälsa, med delvis olika fokus. Samverkan mellan verksamheterna är bristfällig enligt en tidigare nationell studie om samverkan mellan förskola och barnavårdscentral (Svenska OMEP m.fl., 2019). Studien visade även att ansvaret för barns hälsa medan de är i förskolan är oreglerat. Ett av de områden som aktualiserades i den tidigare nämnda studien rör hygien och blöjvännjning. Vi har inte hittat någon aktuell studie som studerat förskola och blöjvännjning. Samtidigt framförs synpunkter från både föräldrar och barnhälsovården på förskolepersonalens insatser, eller brist på insatser när det gäller blöjvännjning. Vi har därför valt att i denna studie undersöka detta område. Samarbetspartner i denna studie är Svenska Enuresakademien (SEA), som bildades 1993. Svenska Enuresakademien är en expertsammanslutning för frågor som rör nattväta (enures) och andra problem kring kontinens och urinvägar hos barn och ungdomar.

Blöjvännjning kan uppfattas som en mindre betydande fråga. Vi vill därför inledningsvis betona att för barn som är i processen att bli blöjfria under en period i livet är detta mycket viktigt. Barns rätt till liv och utveckling, till delaktighet och inflytande, och till en hållbar framtid slås fast i FN:s barnkonvention (FN, 1989), i FN:s globala mål (FN, 2015) samt i skollag och förskolans läroplan (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2020). Svenska OMEP arbetar sedan flera år med frågor som kan bidra till barns välbefinnande. För närvarande pågår ett projekt om förskolans kvalitet med hjälp av OMEP:s skala för hållbarhet i förskolan (Pramling Samuelsson, m.fl., 2021; Svenska OMEP, 2020).

Inledningsvis i studien använde vi termen *potträning* för det område vi studerar. Vi skickade exempelvis ut en enkät med namnet Potträning i förskolan. Allteftersom vi studerat frågan har vi insett att potträning dels inte täcker in allt vi behöver undersöka, dels uppfattas som lite gammaldags. Vi har därför i denna rapport valt att även använda begreppen *blöjfria barn* och *blöjvännjning*.

Hälsofrågor har verkligen kommit i fokus i år i samband med barns hygien och den högaktuella handtvätten, med anledning av Coronapandemin. En annan viktig del i barns hälsa, självständighet och välbefinnande är att kunna kontrollera tarm och blåsa.

De senaste 50 åren har åldern då barn är torra nästan fördubblats, från vanligen i tvåårsåldern på 1970-talet till dagens medeltal 3,5 år på dagen och 4 år på natten (Jansson, 2007; Klackenborg, 1972). Det är en utveckling som inte ligger i linje med barnets bästa eller rekommendationerna på området i Rikshandboken för barnhälsovård. Under samma period verkar förskolans deltagande i och ansvar för barnens blöjvännjning ha minskat. Denna studie vill därför undersöka hur förskolepersonalen ser på frågor som hänger samman med blöjvännjning. Tidigarelagd blöjfrihet kan förebygga uppkomst av besvär från tarm och blåsa hos barn, vilket skulle innebära hälsovinster för många barn och deras familjer, samt en resursbesparing för sjukvården.

Vad vet vi?

Att ha blöja under längre tid kan öka risken för förstoppning och urinvägsproblem. Tömningen av blåsa och tarm blir inte lika fullständig som när man sitter på en potta eller toalett och bäckenbotten kan slappna av. *Förstoppning* drabbar många barn under uppväxten och upptar betydande resurser i sjukvården, både på akutmottagningar och planerade besök. Över 90 % av förstoppade barn har funktionell förstoppning, dvs det föreligger inga bakomliggande biokemiska eller strukturella fel (Mugie, Di Lorenzo & Benninga, 2011). *Toalettvägran* (stool toileting refusal, STR) är ett fenomen som beskrevs först på 90-talet och innebär att barn, som i övrigt är torra, ber att få en blöja när det

är dags att bajsas. Detta beteende är associerat med ökad risk för förstoppning (Taubman, 1997). I hur stor utsträckning detta förekommer hos svenska barn idag är inte studerat.

Medfödda missbildningar av urinvägarna med eller utan backflöde i urinledarna ökar risken för *urinvägsinfektion*. Forskning har visat att denna risk minskar efter att barnet har uppnått blåskontroll. Tidig pottränning är därför extra viktig hos barn med förstoppning eller urinvägsbesvär, men positivt även för andra barn (Hellström & Sillén, 2001). En bra sittställning underlättar tömning av blåsa och tarm varför fotpall som stöd rekommenderas om barnet inte når ner med fötterna.

Barn rör sig inte lika obehindrat med blöja på sig och därmed kan även rörligheten och *den motoriska utvecklingen* påverkas negativt. I undersökningen *Go naked: Diapers affect infant walking* (Cole, Lingeman & Adolph, 2012) studerades hur gången och gångutvecklingen påverkades av när barn bar vanlig blöja, tygblöja eller var nakna. Blöjor, särskilt tygblöjor men även vanliga blöjor, försenade gångutvecklingen och ledde till fler fall och felsteg än om barnet var utan blöja.

Försenad pottränning påverkar också *miljö och ekonomi*. Om man räknar med att det i genomsnitt går åt 6 blöjor per dygn i 3,5 år och sedan 1 blöja per natt i 6 mån blir det totalt 7848 blöjor/barn. En engångsblöja från ett av de ledande märkena i Sverige kostar i snitt ca 2,50 kr, vilket innebär att det kostar ungefär 20 000 kr/barn att använda blöja (Bergentstjerna & Bergentstjerna, 2016).

Engångsblöjor är inte komposterbara utan sorteras som restavfall och är därmed ett miljöproblem (Vikström, 2013; Wijkmark, 2004). De olika kemikalier som finns i engångsblöjor kan absorberas av barnets känsliga hud och ge upphov till bl.a. kontaktallergi (Yu, m.fl., 2016).

I västvärlden har vi successivt vaggats in i normen att barn själva måste bli mogna och visa intresse innan blöjavvänjning påbörjas, vilket förlänger tiden i blöja avsevärt. Det har gjorts en hel del forskning världen över som tydligt visar att även små barn har förmågan att bli blöjfria redan före ett års ålder (deVries & deVries, 1977). En studie som jämförde vietnamesiska och svenska barns pottränning, konstaterade att flertalet barn i Vietnam påbörjade pottränningen vid 3–6 månaders ålder och var torra dagtid vid 12 månaders ålder. Vid 24 månaders ålder hade 98% av de vietnamesiska barnen avslutat pottränningen och vid samma ålder hade endast 5% av de svenska barnen påbörjat sin pottränning. Flertalet av de svenska barnen var torra dagtid vid 3,5 års ålder (Duong, Jansson & Hellström, 2013). I stora delar av världen blir barnen torra redan som spädbarn. Det är vanligt att använda metoden *Elimination Communication* (EC), som kan praktiseras från att barnet är nyfött. Grunden är att lära sig att känna igen tecken på när barnet behöver kissa eller bajsas. Det görs bäst genom att observera hur barnet gör, låter eller rör sig strax innan blås-/tarmtömningen och vid vilka tidpunkter barnet brukar göra det. Man lär sig då svara på barnets signaler eller rutiner och kan erbjuda en plats att kissa och bajsas, t.ex. en potta eller toalett.

Aktuell forskning

ST-läkarna Terese Nilsson (2016) och Anna Leijon (2016) studerade BHV-sjuksköterskors och föräldrars uppfattningar om pottränning. Sammanfattningsvis visade deras studier att:

BHV-sjuksköterskorna ”upplevde stor skillnad i föräldrars förkunskap och engagemang i pottränning samt de ansåg att vissa föräldrar väntar för länge. ... Förskolan tycktes inte svara på signaler hos tidigt pottränade barn enligt BVC-sjuksköterskornas erfarenhet.” (Nilsson, 2016)

”Baserat på föräldrarnas berättelser kan pottränning upplevas som en besvärlig process med komplikationer bl.a. i form av låsningar och förstoppning. Dessa besvär tycks ha ett samband med att pottränning initieras sent eller avbryts enligt föräldrarnas erfarenheter. Mot bakgrund av ändrade förutsättningar avseende moderna blöjor och passivitet inom förskola tycks det finnas ett ökat behov av vägledning i normal pottränning.” (Leijon, 2016)

Nilsson och Leijon (2020) genomför för närvarande en forskningsstudie i Dalarna, BABITT-studien (Bowel And Bladder function in Infant Toilet Training, Nilsson & Leijon, 2020). Syftet är att få kunskap om huruvida introduktion av potta som påbörjas före ett års ålder påverkar förekomst av problem från tarm och blåsa under de första fyra levnadsåren. Den syftar också till att beskriva potträningsprocessen, vilka faktorer som är av betydelse för den och hur den kan genomföras av svenska småbarnsföräldrar.

Föräldraengagemang

På senare år har föräldrar i Sverige själva tagit initiativ till att skapa forum och informationskanaler kring vikten av tidig pottränning. Några exempel är *blöjfribebis.se*, som vill underlätta praktiserande av babypottning utifrån EC och tidig pottränning, *blöjfri.se* och *blöjupproret.se*. Några av initiativtagarna har även skrivit böcker, bland annat "Bebis på pottan – din guide till EC och pottränning" (Casselbrant, 2014) och "Pottränning på 3 dagar" (Bergenstjerna & Bergenstjerna, 2016).

Förskolans uppdrag

Första läroplanen för förskolan kom 1998 och där beskrivs uppdraget: Förskolan ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar (s. 8) och där omvårdnad, omsorg, fostran och lärande bildar en helhet (s. 12). Genom den nya skollagen (SFS 2010:800) utgör förskolan numera första steget i samhällets samlade utbildningssystem för barn. Successivt har det pedagogiska uppdraget förstärkts, enligt vissa till och med tagit överhanden (Kihlbom m.fl., 2020), till nackdel för hälsa och utveckling, och allt senare blöjfrihet kan möjligen delvis vara en konsekvens av det.

I gällande läroplan för förskolan, Lpfö 18 (Skolverket, 2018) framgår att utbildningen ska utgå från en helhetssyn på barn och barnens behov, där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Att stimulera till hållbar utveckling, hälsa och välbefinnande är en del av förskolans uppdrag som lyfts fram i ett särskilt avsnitt (s. 9). Det står inget specifikt om pottränning eller blöjväxling, men många citat kan kopplas till varför förskolan ska medverka till detta.

Citat från Läroplanen, kapitel 1: Förskolans värdegrund och uppdrag

”Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd och stimulans ska få detta utformat utifrån sina egna behov och förutsättningar.” (s. 6)

”Förskolan ska samarbeta med hemmen för att ge barnen möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar.” (s. 8)

”Utbildningen ska ge barnen möjlighet att tillägna sig ett ekologiskt och varsamt förhållningssätt till sin omgivande miljö och till natur och samhälle. Barnen ska också ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur de olika val som människor gör kan bidra till en hållbar utveckling – såväl ekonomisk och social som miljömässig.” (s. 9)

”Barnen ska få förutsättningar att utveckla en allsidig rörelseförmåga genom att ges möjlighet att delta i fysiska aktiviteter och vistas i olika naturmiljöer.” (s. 9)

”Utbildningen ska ta tillvara barnens egna erfarenheter, behov och det de visar intresse för.” (s. 10)

”Utbildningen ska präglas av omsorg om barnets välbefinnande och trygghet. Alla barn ska få uppleva den tillfredsställelse och glädje det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att vara en tillgång i gruppen.” (s. 10)

”Utbildningen ska alltid vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet när det gäller såväl innehåll som arbetssätt.” (s. 10).

I Läroplan för förskolan, kapitel 2: *Mål och riktlinjer* (Skolverket, 2018) anges inriktningen på förskolans utbildning och undervisning. Det sker i form av strävansmål för barnens utbildning:

Citat från Läroplanen, kapitel 2: Mål och riktlinjer

Förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla

- självständighet och tillit till sin egen förmåga, ...
- motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning samt förståelse för hur viktigt det är att ta hand om sin hälsa och sitt välbefinnande” (s. 13)
- förståelse för hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling (s.14).

I förskolans läroplan, kapitel 2, (Skolverket, 2018) anges riktlinjer för förskollärares arbete samt för hela arbetslagets arbete.

Citat från läroplanen, kapitel 2: Mål och riktlinjer

”Förskollärare ska ansvara för att barnen får sina behov respekterade och tillgodosedda och får uppleva sitt eget värde.” (s. 12)

”Arbetslaget ska föra fortlöpande samtal med barns vårdnadshavare ... och hålla sig informerade om barns personliga omständigheter med respekt för barnens integritet.” (s. 17)

”Förskollärare ansvarar för att utveckla pedagogiskt innehåll och miljöer som inspirerar till utveckling och lärande och som utmanar och stimulerar barnens intresse och nyfikenhet samt håller kvar deras uppmärksamhet. (s.” 19)

Vid en jämförelse med äldre arbetsplaner för förskolan kan man konstatera att det har skett en förändring i innehåll, bl.a. avseende barns hälsa. I *Arbetsplan för förskolan – små barn i daghem* (Socialstyrelsen, 1978) finns ett ganska omfattande avsnitt som handlar om att kissa, bajsa och potträna. Det finns också ett helt kapitel om vanliga sjukdomar och olycksfall hos småbarn. *Medicinsk barnavård* fanns tidigare som ett ämne inom förskolläraryrket, och mer tid och uppmärksamhet gavs till frågor som hänger samman med hygien och blöjavvänjning. I dagsläget finns inget motsvarande. De allmänna råden för förskolan (Skolverket, 2017) tar inte upp dessa frågor, exempelvis återfinns inte orden hygien, toalett, blöja eller potta.

I en ny statlig utredning *Fler barn i förskolan: För bättre språkutveckling i svenska* (SOU 2020:67) Uppmärksammas att barnhälsovården spelar en viktig roll, att förskolan är en viktig samarbetspartner för barnhälsovården, men att det saknas en systematisk och strukturerad samverkan mellan barnhälsovård och förskola i merparten av landets kommuner.

Råd för barnhälsovården

Det nationella barnhälsovårdsprogrammet i Rikshandboken för barnhälsovård ger i kapitlet om toalettvanor (Larsson & Hellström, 2018) riktlinjer för hur arbetet på barnavårdscentralen ska bedrivas.

BHV-sjuksköterskan rekommenderas att informera föräldrar om hur goda toalettvanor kan främjas *senast vid 10 månaders ålder*. Introduktion av potta bör ske i en positiv och tillåtande atmosfär. Där framgår också att forskningen visar att barn så tidigt som vid födelsen kan kommunicera sina behov att tömma urinblåsa och tarm och att det går att potträna spädbarn. I barnhälsovårdens rikshandbok ges tips om att börja med pottan när barnet kan sitta stadigt utan stöd.

”Den forskning som finns i dag säger inte *när* det är bäst att börja potträna/toaletteräna barn. Men det förefaller vara bäst att inte börja alltför sent. Det är känt att barn kan tränas i mycket tidig ålder genom att föräldrarna observerar barnets vanor.” (Larsson & Hellström, 2018, egen kursivering)

Rikshandboken ger råd om hur föräldrar kan uppmuntra barnet och hur de kan lösa eventuella problem som uppstår. Barn kissar oftast efter sömn och måltider. När föräldrar lär sig att tolka barnets signaler kan de efterhand hjälpa barnet att kissa och bajsa. Ett förslag är att börja med pottan när barnet kan sitta stadigt utan stöd, t.ex. genom att barnet först provsitter med kläderna på, sedan utan blöja för att se vad som händer när kisset och bajset kommer ut. Ett annat förslag är att börja under föräldraledigheten eller till sommaren när barnet har mindre kläder på sig. Dessutom ger rikshandboken råd om hur föräldrar kan uppmuntra barnet och hur de kan lösa problem som kan

uppkomma, till exempel rädsla för spolning, för konflikter, för misslyckanden och toalett/pottvägran, som förekommer hos ett av fem barn i åldrarna 1,5–2,5 år (Larsson & Hellström, 2018).

SYFTE

Syftet med pilotenkäten var att undersöka förskolepersonalens syn på förskolans roll och förutsättningar när det gäller barnens blöjvännjning i förskolan. Syftet undersöktes med fokus på följande frågeområden:

- Uppfattningar om vad blöjvännjning innebär för barn och personal
- Förskolans ansvar och uppdrag
- Samverkan med vårdnadshavare
- Rutiner för blöjvännjning
- Vilka förändringar kan göras

Så här gjorde vi

Vi bestämde oss för att göra en kartläggning av förskolepersonalens uppfattningar kring blöjvännjning. Eftersom det saknas aktuella studier på området valde vi att genomföra detta som en pilotstudie, med avsikt att relativt snabbt få fram en tendens till hur förskolepersonalen ser på dessa frågor.

Studien genomfördes som en webbaserad enkätundersökning i programmet Survey & Monkey i enlighet med gällande etiska riktlinjer från Vetenskapsrådet (2017). Enkäten bestod av 31 frågor (se bilaga). 27 av dem hade fasta svarsalternativ, t.ex. Ja eller Nej, och 4 frågor var helt öppna, t.ex. Vad innebär pottränning för dig? 14 av frågorna hade utrymme för beskrivande kommentarer till frågan.

Studien distribuerades till förskolepersonal med hjälp av Svenska OMEP:s medlemsregister. Svenska OMEP är en tvärprofessionell organisation och alla medlemmar arbetar inte i förskolan. Medlemmarna gavs möjlighet att vidarebefordra enkäten till förskolepersonal. Konstruktionen av enkäten gjorde att man endast kunde lämna in ett svar per länk/dator. Enkäten var öppen under november månad 2020.

Deltagarna i studien är anonyma och det går inte att koppla svaren till individ. Vi vet dock varifrån svaren kommer och dessa kommuner representerar både storstad, stad och landsbygd. De 40 deltagarna kommer från fjorton kommuner: Botkyrka, Enköping, Göteborg, Haninge, Klippan, Kristianstad, Mölndal, Nybro, Salem, Stenungsund, Stockholm, Södertälje, Uddevalla och Uppsala (Fråga 1).

De svarande representerar olika yrken i förskolan, 32 förskollärare, 4 barnskötare och 4 rektorer. Deltagarna har olika lång yrkeserfarenhet (Fråga 2). Av de svarande har 9 arbetat mindre än 5 år, 9 har arbetat 6–10 år, 13 har mellan 11 och 25 års erfarenhet och 9 har arbetat mer än 25 år i förskolan (Fråga 3).

Deltagarna arbetar i olika sorters barngrupper: 4 arbetar med 1–2 åringar, 15 med 1–3 åringar, 5 med 3–5 åringar och 14 med 1–5 åringar (Fråga 4). Vi frågade också om hur många av barnen i deras barngrupp som använder blöja vid undersökningstillfället. Svaren visade att 17 deltagare arbetade med 0–5 blöjbarn, 9 uppgav 6–10 barn och 10 uppgav 11–15 blöjbarn. Några deltagare valde att beskriva eller kommentera med egna ord: 14–17 blöjbarn, 18–23 blöjbarn, Mer än hälften, I princip 90 % av barnen samt Alla barnen (Fråga 5).

*32 förskollärare,
4 barnskötare och
4 rektorer från
14 olika kommuner
besvarade
en webbenkät.*

De beskrivande svaren har analyserats med hjälp av tematisk innehållsanalys (Braun & Clark, 2006). Noggrann genomläsning identifierade meningsbärande enheter som fördes samman till olika typer (kategorier) av svar. Kategorierna bildar i sin tur olika teman, som presenteras i resultatkapitlen i löpande text och med hjälp av illustrerande citat. Uppenbara stavfel i kommentarerna har korrigerats.

Resultat

Vad innebär blöjavvänjning?

Vi ställde inledningsvis frågan *Vad innebär pottränning för dig?* (Fråga 6). Alla deltagare besvarade denna fråga med egna ord. De beskrev framför allt vad det innebär för barnet men nämnde också vårdnadshavarna.

Pottränning innebär enligt deltagarna olika slag av stöttning av barnet i syfte att utveckla självständighet när det gäller toalettbehov och toalettrutiner. Det handlar om att träna på övergången från blöja till potta/toalett. Här följer ett citat:

”Att göra barnen mer självständiga och att känna glädjen när man lyckas.”

Det är tydligt att deltagarna anser att detta är något man gör tillsammans med vårdnadshavarna. Ett citat:

”Ett sätt att tillsammans med föräldrarna träna på övergången från blöja till potta/toalett.”

I svaren framgår också att personalen ser det som viktigt att stödja barnen när de arbetar med blöjavvänjning. Det ses till exempel i följande citat:

”Att ge barnen mer inflytande i sin vardag och över sina egna kroppar genom att ge dem möjlighet att välja hur de vill uträtta sina behov, i blöja, potta eller toalett.”

”Att ge barnen mer inflytande i sin vardag och över sina egna kroppar genom att ge dem möjlighet att välja hur de vill uträtta sina behov, i blöja, potta eller toalett.”

”Att göra barnen medvetna när de behöver gå på toaletten och använda potta/toalett istället för blöja.”

Förskolans medverkan för att få barn blöjfria

I det här avsnittet presenterar vi deltagarnas syn på förskolans roll i blöjavvänjningen och förskolans medverkan till blöjfria barn. Fyra olika kategorier analyserades fram under detta tema ur de beskrivande svaren: *Blöjfrihet för barnens bästa*, *Personalens inställning*, *Följa barnets mognad och intresse* samt *Förändringar över tid*.

På den direkta frågan *Tycker du att förskolan ska medverka med pottränning?* svarade 36 av deltagarna Ja, 3 svarade Nej och en avstod från att svara (Fråga 7). 36 valde att komplettera med öppna motiveringar till sina ställningstaganden vilka redovisas här nedan.

Blöjfrihet för barnens bästa

Personalen motiverar sitt Ja till att förskolan ska medverka i blöjavvänjning med att förskolan ska tänka på barnets bästa, stödja barnens utveckling och även deras rätt till inflytande. Personalen uppmanar, stöttar och hjälper barnet att utvecklas utifrån barnets behov. Flera anger att de har barnets bästa i fokus!

"Är barnet i en process hemma tycker vi inte att det är rätt mot barnet att de ska "tvingas" kissa i blöja."

Flera deltagare beskriver blöjavvänjning som en del av förskolans uppdrag, en del i barnens utveckling och lärande, som i följande citat:

"Det är en del av vårt uppdrag att ge barnen alla möjligheter vi kan till att utvecklas."

"Det är en del av vårt uppdrag att ge barnen alla möjligheter vi kan till att utvecklas."

"Barnet ska ges möjlighet att pröva och visa nyfikenhet."

"Barnet ska ha samma möjligheter till att lära sig gå på pottan/toaletten på förskolan som hemma."

Deltagarna kopplar även förskolans medverkan till *barnens vistelsetid i förskolan*. Barnen är stor del av sin tid på förskolan och då blir det viktigt att träningen följer barnet under hela dagen och att barn inte blir osäkra på vad som gäller. Barnen är på förskolan alla vardagar så det är en viktig del för att träningen ska gå bra.

"För många barn är förskolan den plats där de spenderar mesta delen av sin vakna tid."

Personalens inställning

Bland deltagare som svarat Ja, förskolan ska medverka i blöjavvänjning, fanns också kommentarer som pekar mot en viss tveksamhet. De kanske hade velat svara Nja. De skriver att blöjavvänjning inte bör ske hur som helst:

"Det handlar inte om att det är förskolans uppgift att göra barnet blöjfritt utan hemmet måste också vara med. ...måste börja fungera hemma innan vi kör fullt utan blöja på förskolan."

"Är barnen mogna för potträning ser jag det som självklart att vi är med i denna läroprocess!"

"Är barnen mogna för potträning ser jag det som självklart att vi är med i denna läroprocess!"

"Jag tycker barnen ska vara torra innan blöjan försvinner på förskolan."

De som svarade Nej på frågan motiverade sin ståndpunkt med att barnen bör vara torra hemma först, innan de slutar använda blöja i förskolan. Vidare anges tidsbrist, att tiden inte räcker till för hygienbestyren och all extra tvätt som kan bli aktuell. Pottan beskrivs som ohygienisk. Här följer ett exempel:

"Vi vill inte ta ansvar för detta då vi menar att barnen ska pottränas hemma och vi hjälper barnen på deras initiativ."

"Vi har varken tid för att torka av kiss/bajs och ännu mindre att dra av alla kudd-/soffodral för att tvätta."

Följa barnets mognad och intresse

Flera deltagare kommenterar att blöjavvänjningen hänger ihop med barnets mognad, att barnet är redo:

"Om barnet är redo. Om ett barn varje dag trots stöttning, rutiner och påminnelse inte känner när man behöver gå på toaletten kan barnet istället se det som ett misslyckande vilket innebär att jag då inte anser att barnet är redo."

"Att det hamnar lite kiss i byxor/underkläder gör inget men att inte ha någon blåskontroll alls och allt hamnar utanför är barnet inte "redo" att vara utan blöja på förskolan."

Deltagarna lyfter också fram att barnen måste vara intresserade av blöjavvänjningen och visa vilja innan man börjar. Förskolan börjar när barnen själva är intresserade och vill testa.

"När barnen visar intresse introduceras pottan."

"Att vi lyssnar in barnens egen vilja."

"När barnen visar intresse introduceras pottan."

Förändringar över tid

Drygt hälften av deltagarna har arbetat mer än tio år i förskolan. De berättar om att arbetet med blöjavvänjning har förändrats över tid (Fråga 9). Flera kommentarer handlar om att barnen är äldre nu, att de har blöja längre tid idag än tidigare och att blöjorna är bättre nu.

"Barnen är äldre nu när de blir blöjfria."

"Kan bero på de alltmer bekväma blöjorna."

Några kommentarer berättar om att föräldrar idag inte är lika angelägna om att deras barn ska bli blöjfria som de var för tio år sedan. En deltagare hade sin uppfattning klar:

"Min uppfattning är i allmänhet att föräldrar/VH är lata och inte riktigt närvarande i sina barns liv. Jag är född på 1970-talet och är urless på 90-talisterna och deras fasoner."

En del kommenterar förändringar i förskolans arbetssätt, att man har gått till en mer individinriktad metodik. Förr var det vanligt att alla skulle sitta på pottan samtidigt:

"Förr var det mer "tvång" i pottsittandet tror jag. Nu känns det mer att det ska komma ifrån barnet själv."

"Förr var det mer 'tvång' i pottsittandet tror jag. Nu känns det mer att det ska komma ifrån barnet själv."

Vad gäller utrustningen beskrivs också förändringar. I vissa förskolor har man tagit bort pottorna och använder i stället toalett med insats. Även de förändrade blöjorna kommenteras.

"En del barn går från blöja till toalett, utan först potta."

Samverkan med vårdnadshavarna

Att samverka med vårdnadshavarna (VH) anges som en självklarhet, närmast som en förutsättning för att avvänjningen skall fungera.

"För bästa resultat måste vi samarbeta."

"För bästa resultat måste vi samarbeta".

"Någonting man bestämmer med föräldrarna när det känns rätt att börja för barnet. Vi gör lika hemma och på förskolan."

Men samarbete med föräldrarna är också komplicerat. Svårigheter uppstår då VH och förskolepersonalen har olika uppfattningar. Flera situationer beskrivs som t.ex. när VH vill påbörja pottråning innan barnet är redo, då VH tycker att det bara är förskolan som skall ta hand om

blöjävänjningen eller då föräldrar blir besvikna på sina barn och på pedagogerna vid "olyckor" och att det då går ut över barnet.

"Har förskolan inte hemmet med sig kan det bli oerhört jobbigt för barnet som då har olika arbetssätt att förhålla sig till."

Vem har egentligen ansvaret; förskolan eller föräldrarna? Uppfattningarna varierar. Huvudbudskapet bland de många kommentarerna är att förskolan inte ensam har ansvaret, det är delat med hemmet:

"Ja, om barnet visar intresse och vilja, men inte att allt ansvar ska ligga på förskolan."

"Eftersom barnen är på förskolan under delar av dagen, ibland större del av sin vakna tid behöver detta ske i samarbete med förskolan."

Några tycker att det inte är förskolans ansvar utan hemmets:

"Det handlar inte om att det är förskolans uppgift att göra barnet blöjfritt."

"Tycker inte att man tar av blöjan hemma på helgen och sen skickar barnen till förskolan på måndagen utan blöja."

I Fråga 28 efterfrågades synpunkter på föräldrakontakten i samband med blöjävänjning. Vanligen sker en kontakt (87 % av kommentarerna) eftersom god samverkan beskrivs som viktig. Dessa samtal kan initieras både av förskolepersonalen och av vårdnadshavarna:

"Antingen tar vi upp det på samtalen eller tar VH upp det under, oftast lämningen."

Det finns även vårdnadshavare som efterfrågar förskolans rutiner, gärna vill ha råd samt berättar hur barnet gör hemma. Några brukar rekommendera föräldrar att köpa sämre blöjor, så att barnen ska bli påminda om blöjävänjningen.

Hur blöjävänjningen går till

I enkäten ställdes frågor om blöjävänjningsprocessen, hur förskolepersonalen lägger upp sitt arbete. Först redovisas deltagarnas svar på frågorna när och varför man börjar med blöjävänjning (Fråga 22, 23, 24), och när barnen vanligen är torra (Fråga 25). Därefter kommer beskrivningar av hur förskolepersonalen lägger upp arbetet (Fråga 26, 27).

När börjar blöjävänjningen och varför?

I Fråga 23 frågade vi om när processen inleds. Av deltagarnas svar kan man se att blöjävänjning startar vid olika tidpunkter i barnens liv. Av de svarande uppger 18 % att de börjar vid 12–18 månaders ålder, 34 % börjar vid 19–24 månader, 35 % börjar vid 25–30 mån och 13 % svarar att de börjar blöjävänjningen när barnen är 31–36 månader.

Ålder	Resultat
12–18 mån	18 %
19–24 mån	34 %
25–30 mån	35 %
31–36 mån	13 %

Tabell 1. Vid vilken ålder börjar ni vanligen använda potta/anpassad toalett? (Fråga 23, 39 svar)

I de öppna kommentarerna framkommer att starttiden avgörs av barnets mognad och motivation. Det finns stor variation både bland olika barn och bland personalens åsikter. Några deltagare berättar att de ser en tydlig förändring över tid, och att blöjavvänjningen inleds senare. Några av svaren visar på viss oenighet med vårdnadshavarna:

"Vi har barn som är knappt 2 år gamla, som föräldrarna anser att barnet är redo, dock långt ifrån tycker vi."

"Vi har barn som är knappt 2 år gamla, som föräldrarna anser att barnet är redo, dock långt ifrån tycker vi."

Många kommentarer handlar om att barnen använder blöja för länge. En förklaring till detta uppges vara dagens blöjor, som utvecklats så mycket i form och funktion att det bidragit till att försena starten av blöjavvänjningen:

"Blöjorna är "för" bra så det är inte så obehagligt för barnen att ha blöja."

"Dagens blöjor blir ett hinder med sin förträfflighet och barnen kan inte tolka vad som händer."

I Fråga 22 efterfrågades de vanligaste skälen till att börja använda potta/anpassad toalett. Cirka hälften av de svarande berättade att barnen visar intresse och själva väljer att pröva. De blir inspirerade av andra barn på avdelningen.

"De blir nyfikna när de ser kamraterna och vill göra likadant som de."

"De blir nyfikna när de ser kamraterna och vill göra likadant som de."

Ett annat skäl till att börja blöjavvänjningen är att vårdnadshavarna har inlett processen i hemmet och att de önskar att även förskolan ska låta barnen potträna.

"Föräldrarna vill det, föräldrar har tränat hemma."

"Processen inleds ofta då vi och föräldrarna märker att blöjorna är torra."

När är barnen vanligen torra?

Det finns stora individuella variationer mellan barn och mellan olika förskolor, och vi ställde frågan om när barn vanligen är torra (Fråga 25). Endast 3 % svarar att barnen vanligen är torra före 2 års ålder, 18 % svarar att barnen är 2–2,5 år, 37 % anger vanligen vid 2,5–3 år medan 42 % svarar att barnen är 3–3,5 år.

Ålder	Resultat
<2 år	3 %
2–2,5 år	18 %
2,5–3 år	37 %
3–3,5 år	42 %
>3,5 år	0 %

"De senaste åren går större barn (3 år) med blöja och man påtalar det men det är bekvämt med blöja."

Tabell 2. Vid vilken ålder är *de flesta* barnen på din avdelning vanligen torra (blöjfria på dagen)? (Fråga 25, 39 svar)

Svaren bekräftar i stort sett det som senaste forskningen visat, att barn har blöja längre tid nu är förr om åren. Samtidigt beskriver deltagarna att det är en väldigt stor spridning inom åldersspannet, många är tidiga och många är sena.

"De senaste åren går större barn (3 år) med blöja och man påtalar det men det är bekvämt med blöja."

Hur går blöjvännjningen till?

Personalen beskriver att det handlar om att hitta fungerande strategi för respektive barn. En del börjar tidigt och en del tar det längre tid för. I grupper med blandade åldrar berättar förskolepersonalen att de yngre barnen har de äldsta som förebilder! Några svar speglar en skepsis till pottråning, till exempel detta:

”De vill göra som de större barnen och INTE sitta på någon liten potta då de är över 2 år. Förstår inte varför av både hygieniska skåler och för barnet!”

I vissa förskolor har man upparbetade rutiner och beröm ges i mängder:

”Vi sätter barnet på potta regelbundet när vi ska ut och när vi går in.”

Av svaren på fråga 26, som handlade om huruvida personalen satte flera barn på pottan samtidigt, svarade 71 % att de gjorde det. I kommentarerna beskrivs en form av barnsamvaro, att det är positivt med sällskap och att barnen inspirerar varandra.

”De har lättare att sitta kvar om de har en kompis att interagera med.”

Barnen sitter ofta på varsin potta bredvid varandra, men det finns även deltagare som lyfter fram att detta är en enskild stund och att deras toaletter har dörrar som barnen kan stånga. Det finns en medvetenhet om och hänsyn till personlig integritet:

”Vi frågar alltid barnet som redan sitter om det är ok att det kommer en vän och sitter bredvid.”

”Vi brukar ha pottmöten. Vi ståller ut pottorna i en cirkel runt oss på golvet och erbjuder barnen att sitta ned. Vi upplever att den sociala aspekten gör att fler barn vill testa på. Självklart tvingar vi inget barn att göra detta!”

”Vi brukar ha pottmöten. Vi ståller ut pottorna i en cirkel runt oss på golvet och erbjuder barnen att sitta ned. Vi upplever att den sociala aspekten gör att fler barn vill testa på. Självklart tvingar vi inget barn att göra detta!”

I Fråga 21 undrade vi om det finns skriftliga rutiner angående pottråning. Hela 95 % svarade Nej på frågan. Av kommentarerna framgår att detta är en rutin som sitter i väggarna och att man anpassar den till de olika barnens behov och vardagsrutiner. En kommentar lyfte behovet av skriftliga rutiner.

”Sitter i väggarna med ett tryggt arbetslag. Vi byter blöjor på golvet i närheten av pottorna om barnen ej bajsat för att barnen ska bli vana vid dem.”

”Detta är någöt vi borde ha!”

Vi frågade om det finns rutiner som gäller för barnens handtvått (Fråga 19). När undersökningen gjordes i november 2020 präglades vardagslivet av den pågående Coronapandemin. Alla 40 deltagarna svarade Ja och många tillade att de följer Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Handtvåtsrutinerna har förbättrats under Coronatiden, någon menar att tidigare brast rutinerna, men nu är de tydliga och följs. Personalen hjälper och lär barnen tvätta händerna.

”Blöt händerna, ta tvåå, tvåå in, skölj av. Torkar sig på pappershandduk”.

”Vi har sånger om handtvått och bilder uppsatta.”

Flera deltagare berättar om att barnen påminner om att tvätta händerna.

Vi undrade också om det finns rutiner för personalens handtvått i samband med pottråning (Fråga 18). Här nämns användandet av engångshandskar och handsprit. Rutinerna uppges vara samma som vid ett eget toalettbesök. Några markerar att man använder pappershanddukar.

En fråga (24) handlar om ifall barn med blöjor brukar signalera att de behöver kissa eller bajsas. Elva svarade Ja och 12 svarade Nej, och det skrevs 17 kommentarer till frågan. Några barn visar med kroppen när det är dags. Det kan innebära att de stannar upp, eller går undan. Andra barn ställer sig bakom något och säger till när de är färdiga.

"Vid ca tre år säger barnet oftast till när dom ska eller har bajsat eller kissat i blöjan."

"Vid ca tre år säger barnet oftast till när dom ska eller har bajsat eller kissat i blöjan."

Fråga 27 gällde om personalen sätter på en blöja "för säkerhets skull". 64 % svarade att de gör det. Exempel på situationer när de gör det är vid utomhusvistelse på vintern, när barnen har mycket kläder på sig, vid långa utevistelser eller vid långpromenader samt vid vila (inne eller ute). Några svar hänger samman med föräldrasamverkan, om föräldrarna vill eller inte vill ha med sig blöta kläder hem, om det saknas ombyteskläder.

"Till exempel om vi ska gå ut och det inte finns kläder att byta till om det skulle behövas, men vi försöker att undvika detta."

"Vårdnadshavarna har med sig mycket ombyte. INGET barn vill misslyckas utan ombytet är oftast viktiga under en kort period."

36 % svarar att de inte sätter på blöja för säkerhets skull. Deras kommentarer handlar om att de stöder och visar respekt för barnet och barnets strävan till blöjfrihet, och att det oftast bara handlar om en kort tid.

"Barn blir torra fortare om man helt tar bort blöjan och inte skambelägger olyckor."

"Barn blir torra fortare om man helt tar bort blöjan och inte skambelägger olyckor."

I Fråga 30 undrade vi om alla i arbetslaget har samma ansvar när det gäller pottränning. Det visade sig att 90 % svarade Ja på den frågan. En förklaring som gavs var att toalett och hygien följer arbetsrutinerna och arbetsfördelningen under dagen:

"Vi har rutiner och ansvarsområden beroende på arbetstiden den dagen."

Utrustning och lokaler

Vi var även nyfikna på praktiska saker som exempelvis huruvida man använder pottor eller föredrar insatser till vuxentoaletter (Frågorna 10–16).

Potta och/eller toalett?

På frågan om det finns pottor på förskolan svarade 81 % Ja och 19 % Nej. Toaletter i barnstorlek har man i 66 % av de svarandes förskolor. Insats till vuxentoalett används hos 61 %. Som följdfråga kom frågan om det finns fotpall i anslutning till vuxentoaletten och det gör det enligt 93 % av deltagarna i studien.

Oavsett vilket alternativ man väljer på förskolan är det intressant att veta hur möjligheten för rengöring av utrustningen ser ut. I 72 % av förskolorna finns det pottskölj, dvs möjlighet att lätt rengöra en potta. På frågan om vem som rengör pottorna angav 90 % att det är förskolepersonalen, 3 % att det är lokalvårdare och 7 % båda grupperna gör det.

För toalettinsatserna/toaletterna ser det annorlunda ut; där angav 27 % att förskolepersonalen rengör dem, 35 % att lokalvårdare rengör dem och 38 % att båda grupperna gör det.

Förslag till möjliga förändring handlar både om att få fler toaletter på förskoleavdelningen samt fler och bättre pottor och toainsatser. De som inte vill hålla på med pottor föreslår fler anpassade toaletter, som beskrivs som bra, hygieniskt och praktiskt.

Vem står för blöjorna?

Fråga 17 handlade om vem som brukar tillhandahålla blöjor för barnen under tiden på förskolan. Detta har fått medialt intresse på senare tid, med anledning av en dom från Förvaltningsrätten i Stockholm i november 2018. Frågan som prövades gällde en förskola där vårdnadshavarna själva måste tillhandahålla blöjor till sitt/sina barn. Förskolans rutiner gällande medtag av blöjor får till följd att kostnader påförs vårdnadshavare utöver maxtaxan, vilket inte är förenligt med gällande författningar. Domen blev därför att förskolan, som ligger i en kommun som tillämpar maxtaxa, är skyldig att hålla med blöjor (Förvaltningsrätten, 2018). Domen har senare fastställts av Kammarrätten. Enligt SKR (Sveriges kommuner och regioner) gäller domen den förskola som prövades. Huruvida kommuner ska ändra praxis och hålla med blöjor förblir en politisk prioriteringsfråga. Vi frågade i enkäten vem som oftast står för blöjorna och fick till svar att förskolan i 22 % av fallen står för blöjorna och föräldrarna i 78 %.

Lokalerna

När vi frågade om det finns behov av att förändra något i hygienlokalerna (Fråga 20) svarade en tredjedel att lokalerna är för trånga. Det saknas utrymmen för blöjor och extrakläder i några fall. Andra svarade att de behöver dela toalettutrymmena med en annan avdelning.

”Det är trångt och delas med äldre barns avdelning”.

”Möjlighet för barnen att ta sin nya blöja eller nya underkläder själva.”

Några deltagare skriver att de behöver fler toaletter och handfat, och att de vill ha toaletter i barnstorlek.

”Ja, två toaletter istället för en.”

”Större toa, så man får plats att hjälpa barnen där inne.”

Fyra kommentarer lyfte fram behovet av enskildhet eller behovet av att kunna skärma av utrymme för pottorna.

”Ett hygienutrymme/avdelning med en vrå bredvid skötbordet där ett eller två barn kan sitta på pottan ifred.”

”Möjlighet till avskärmning så barnet kan få avskildhet.”

I fyra kommentarer lyftes önskemål om städningen av hygienlokalerna.

”Fler städningar än en gång per dag.”

”Mer noggrann städning.”

”Möjlighet till avskärmning så barnet kan få avskildhet.”

Problem och svårigheter

På Fråga 8 om vilka problem som kan uppstå i samband med pottråning beskriver 29 deltagare sammanlagt 59 problem. De flesta handlar om att hemmet och förskolan har *olika uppfattningar och förväntningar* på hur det hela skall gå till och vilka konsekvenserna blir för barnet.

Förskolepersonalen uttrycker oro för att barnens självkänsla drabbas när många ”olyckor” inträffar. I kommentarerna beskrivs att vårdnadshavare inte ser barnens behov i förskolan. De skambelägger

både barn och förskolepersonalen. Flera kommentarer rör att olika uppfattningar mellan hem och förskola leder till *negativa konsekvenser för barnen*:

"Barnet känner skam att ha misslyckats."

"Barnets självkänsla kan påverkas negativt."

Skillnad i uppfattning om när pottränning kan påbörjas är ett återkommande problem:

"De pottränas för tidigt."

"Tredagarsmetoden, detta passar inte alla barn."

"Att barnet inte är redo för att sluta med blöja."

"Barnets självkänsla kan påverkas negativt."

Deltagarna skriver att olika arbetssätt i hem och förskola och olika förväntningar på vem som gör vad medför en risk att barnet upplever otrygghet. Vissa barn vill inte sitta på pottan, de vägrar och blir ledsna:

"Att barnet upplever otrygghet i situationen och inte vill med hela sin själ och kropp."

"Att barnen går och håller sig hela dagen för att de inte vill använda potta/toa."

Föräldrarna har svårt att möta barnens behov av extrakläder så att det finns ombyte när det behövs. Enligt några kommentarer verkar vårdnadshavarna tro att förskolan skall ta hand om allt. När föräldrarna inte orkar hemma, ger de lätt upp enligt en kommentar. Det kan leda till negativa konsekvenser för personalen.

"Att VH blir besvikna på sina barn och oss pedagoger när det händer olyckor."

"Ohygieniskt."

"För mycket olyckor som gör att vårt arbete blir till att torka golv och stolar."

"Tidskrävande".

Förslag till förändringar

Vi ställde två frågor (Fråga 9, Fråga 31) där deltagarna kunde beskriva om det var något som skulle kunna förändras för att förbättra förskolans arbete med blöjvännjning. Deltagarna svarade utifrån sin förskola och sina erfarenheter, vilket gör att några av svaren redan har framkommit som svar på andra frågor. Tre kategorier av förändringar analyserades fram: *Barnanpassning, Personalens förhållningssätt samt Samverkan med vårdnadshavarna*.

Barnanpassning

Svaren handlar om att man vill göra det bästa för barnen. Därmed föreslår några mindre barngrupper och/eller mer personal, så att barnet ska ges möjlighet till avskildhet och minskad stress. Andra nämner att det är viktigt att hålla på rutinerna så att det blir tryggt för barnen. Deltagarna vill hinna med att vara ett stöd under blöjvännjningen:

"Det sker ett oerhört lyft i barnets självkänsla och självförtroende då de släpper blöjan. De får känslan av att de klarar något. De känner samhörighet. Ett otroligt lyft i sin utveckling till självständiga individer."

"Det sker ett oerhört lyft i barnets självkänsla och självförtroende då de släpper blöjan. De får känslan av att de klarar något. De känner samhörighet. Ett otroligt lyft i sin utveckling till självständiga individer."

Personalens förhållningssätt

Några deltagare beskriver att ett fungerande arbete är beroende av personal som tycker att blöjvännjning är en viktig del av arbetet. Syftet med processen ska kopplas till arbetssättet.

”Som med alla rutiner får man inte ta dem för givna.”

Andra förslag handlar om att det ska bli accepterat att ha potta i förskolan, att det inte klaras av så snabbt för alla barn, samt att inte alla barn vill börja direkt med toaletten. Det finns också några svar som menar att vårdnadshavarna inte tar tillräckligt ansvar:

”Varför ska alla utom vårdnadshavarna göra allt med barnen? Har VH inget föräldra-ansvar längre?”

I ett svar nämns att barnhälsovården borde informera föräldrarna om att börja med blöjvännjning tidigt. Slutligen nämner en deltagare att personalens inställning kan förbättras genom mer utbildning av personalen.

Samverkan med vårdnadshavarna

I förslagen till förbättringar nämner flera deltagare att man ska satsa på att skapa ett bra samarbete med vårdnadshavarna. Personalen behöver informera föräldrar om att alla barn är olika och det måste man vara lyhörd för. Andra menar att man kan utarbeta en gemensam plan tillsammans med föräldrar och att den gäller för alla.

”En bra och kontinuerlig dialog mellan hemmet och förskolan där båda ska visa respekt och förståelse.”

Några svar finns från dem som inte vill medverka vid pottränning, och vill att förskolan ska ta upp detta med vårdnadshavarna. De tycker inte förskolan ska ha ansvar för pottränning mer än när barnet själv säger att hen är nödig.

”INGEN POTTA! Stötta VH i träningen kring detta”.

Diskussion

Syftet med pilotstudien var att undersöka förskolepersonalens syn på förskolans roll och förutsättningar när det gäller barnens blöjvännjning i förskolan. Studien samlade 40 svar från förskolepersonal i fjorton kommuner, vilket gett oss en relativt god bild med rik variation i de öppna kommentarerna. Inga svar har inkommit från norra Sverige, beroende på att Svenska OMEP saknar medlemmar där.

Syftet undersöktes med fokus på fem frågeområden, som beskrivs i fem olika avsnitt i detta diskussionskapitel:

- Uppfattningar om vad blöjvännjning innebär för barn och personal
- Förskolans ansvar och uppdrag
- Samverkan med vårdnadshavare
- Rutiner för blöjvännjning
- Vilka förändringar kan göras

Uppfattningar om vad blöjävänjning innebär för barn och personal

I resultatet framkommer en samlad bild av vad blöjävänjning innebär. Det handlar om att ge barnen mer inflytande i sin vardag och över sina egna kroppar genom att ge dem möjlighet att lära sig att kontrollera blåsa och tarm och att kunna välja hur de vill uträtta sina behov, i blöja, potta eller toalett.

Blöjävänjning ses som ett led i att göra barn mer självständiga, och flera deltagare beskriver barnens glädje i att lyckas. Denna inställning till blöjävänjning har funnits genom årtiondena, till exempel i en arbetsplan för förskolan från 1970-talet:

”Mognad och intresse för att klara toaletten själv brukar komma någon gång mellan 1,5 – 2 år. En miljö som är anpassad efter barnets förmåga, praktiska toalettutrymmen mm underlättar barnets självständighetssträvan även i den här situationen som i alla andra”. (Socialstyrelsen, 1978)

”På samma sätt som små barn tycker om att klara sin måltid, tvätta sig och klä sig själva, upplever de en starkt självkänsla när de själva behärskar sin uttömning”. (Socialstyrelsen, 1978)

Det finns även koppling till dagens läroplan för förskolan, som betonar att utbildningen ska präglas av omsorg om barnets välbefinnande och trygghet. Alla barn ska få uppleva den tillfredsställelse och glädje det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter (Skolverket, 2018, s. 10).

Förskolans ansvar och uppdrag

Förskolepersonalens svar genomsyras av en strävan efter vad de bedömer vara barnets bästa. Förskolan vill och kan vara med i arbetet med blöjävänjning.

Det finns få studier av förskolans arbete med blöjävänjning. Nilsson (2016) och Leijon (2016) undersökte erfarenheter och uppfattningar bland barnhäsovårdssjuksköterskor och föräldrar. I båda studierna framfördes att förskolan intog en passiv och avvaktande roll. Nilsson

beskriver också att förskolepersonalen inte verkade kunna tyda barnens signaler. Resultatet i denna studie visar att en stor majoritet (90 %) av de svarande anser att förskolan ska medverka vid pottränning och blöjävänjning. Det hör till uppdraget, inte minst mot bakgrund av att barnen tillbringar mycket av sin vakna tid i förskolan. Samtidigt framgår det av flera kommentarer att personalen anser att huvudansvaret ligger hos vårdnadshavarna, att det är föräldrarna som ska ta initiativ och börja. Förskolan kan enligt dessa ta vid när barnen börjar bli torra.

Det finns kommentarer från tre deltagare som inte anser att förskolan ska medverka i pottränningen. Arbetet med blöjävänjningen ska klaras av i hemmet. Förskolepersonalen ska inte använda sin tid till att tvätta och städa.

Det är vidare intressant att många deltagare beskriver att blöjävänjningen inleds utifrån barnets visade intresse eller när barnet är moget. Att följa eller utgå från barnets intresse ligger i linje med vissa formuleringar i förskolans läroplan, till exempel att utbildningen ska ta sin utgångspunkt i barnens behov och det de visar intresse för (s. 13) samt barns rätt till delaktighet och inflytande (s. 16). Samtidigt slår barnkonventionen fast att barn har rätt till liv och utveckling (FN, 1989, artikel 6). I råden för barnhälsovården föreslås samtal om toalettvanor från tio månaders ålder (Larsson & Hellström, 2018).

Förskolepersonalens svar genomsyras av en strävan efter vad de bedömer vara barnets bästa. Förskolan vill och kan vara med i arbetet med blöjävänjning.

Som vi ser det synliggörs här en motsättning som grundar sig i ett pedagogiskt förhållningssätt där personalen följer barns intresse och stöder barns initiativ och positiva utveckling. Å andra sidan framkommer att personalen brukar invänta barnets mognad, som kriterium för att starta blöjavvänjning. Dessutom, och för det tredje, hänvisar ingen av deltagarna till de hälsomässigt motiverade råden om att barn kan börja med pottränning mycket tidigt, redan före ett års ålder. Att kunna kontrollera tarm och blåsa minskar troligen risken för urinvägsproblem och förstoppning och främjar därmed barns hälsa.

Som vi ser det synliggörs här en motsättning som grundar sig i ett pedagogiskt förhållningssätt där personalen följer barns intresse och stöder barns initiativ och positiva utveckling.

Vi anser att förskolans uppdrag att arbeta på vetenskaplig grund och med beprövad erfarenhet brister när det gäller blöjavvänjning, och att det föreligger ett stort behov av kompetensutveckling. Blöjavvänjning bör ses som ett stöd till barnet, som ett stöd för barnets utveckling, för barnets bästa. Eftersom kunskap om blöjavvänjning förefaller vara otillräcklig bland förskolepersonal och vårdnadshavare kan en ytterligare åtgärd vara att ta fram skriftliga rutiner.

Som visats i tidigare studie (Svenska OMEP, 2019) föreligger på de flesta håll i Sverige stora brister i samverkan mellan förskolan och barnhälsovården. De olika personalgrupperna känner inte till varandras arbetsområden tillräckligt, och det förekommer inte heller regelbunden kontakt. Även den nu aktuella studien lyfter fram att mer kunskap och förbättrad samverkan skulle förbättra möjligheterna att stödja barns hälsa, utveckling och välbefinnande.

Eftersom kunskap om blöjavvänjning förefaller vara otillräcklig bland förskolepersonal och vårdnadshavare föreligger ett stort behov av kompetensutveckling och skriftliga rutiner.

Vad gäller förskolans lokaler och utrustning anger flera deltagare att deras hygienutrymmen är otillräckliga, att de bara har en eller två toaletter och dessutom ska dela dem med en annan avdelning. Vi frågar oss vad det finns för regler eller bindande föreskrifter vad gäller förskolors hygienutrymmen. På Boverkets hemsida presenteras lärande exempel på framgångsrika processer som skapar bra förskolor och skolor som ett led i samhällsbyggandet. Boverket hänvisar till två goda exempel: Hedlunda förskola i Umeå och Kometens förskola i Växjö. Exempelen innehåller ingenting om utformningen av toalett och hygienutrymmen (Boverket, 2020).

Samverkan med vårdnadshavare

Samverkan mellan hem och förskola är avgörande. Förskolan bör stötta föräldrar i att ta första steget tidigare än nu. Förskolan och hemmen behöver utveckla förståelse för att barnets bästa är att kunna bli av med blöjan tidigare än idag. Detta är möjligt enligt medicinsk forskning och gammal tradition, dvs vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Förskolan och hemmen behöver utveckla förståelse för att barnets bästa är att kunna bli av med blöjan tidigare än idag.

I studien betonar de flesta deltagarna vikten av en god samverkan med vårdnadshavarna. Samtidigt återfinns i resultatet en önskan om att föräldrarna ska ta initiativ till att påbörja blöjavvänjningen, och i flera fall beskrivs att barnen måste kunna sitta på pottan/anpassad toalett innan förskolans arbete startar. Detta ska jämföras med de kommentarer som innebär att man tycker föräldrarna väntar för länge och att det beror på föräldrarna att barnen har blöja längre nu än tidigare. I flera kommentarer tas även de moderna blöjorna upp som en anledning till att blöjavvänjningen startar

senare. Socialstyrelsen betonade (1978) att föräldrar och personal måste samarbeta, använda samma benämningar, ha tålamod och vara konsekventa.

Vi tolkar resultatet som att kommunikationen brister på flera håll, och att en bidragande orsak kan vara bristande kunskap om toalettvanor och rutiner för blöjvännjning, både bland föräldrar och förskolepersonal. För att stödja barn att bli blöjfria är det nödvändigt att åstadkomma en positiv stämning och ett uppmuntrande förhållningssätt. Då blir frågor, som att bemöta så kallade olyckor på ett neutralt sätt och att det finns extrakläder tillgängliga, viktiga för personal och föräldrar att komma överens om.

För att stödja barn att bli blöjfria är det nödvändigt att åstadkomma en positiv stämning och ett uppmuntrande förhållningssätt.

Rutiner för blöjvännjning

Förskolepersonalen bör se över sina rutiner för arbetet med tidig blöjvännjning. Resultatet visar att tiden för när blöjvännjning inleds varierar mellan olika barn och olika förskolor. Hälften av svaren uppger att de börjar före tvåårsdagen och hälften efter. Tidpunkten beskrivs bero på när barnen själva är intresserade och vill testa, om barnet är redo, eller om barnet börjat hemma. Detta är inte i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet och därmed inte för barnets bästa.

Förskolepersonalen bör se över sina rutiner för arbetet med tidig blöjvännjning.

Vad gäller när de flesta barnen vanligen är torra anges i resultatet att 21 % är torra före 2,5 års ålder, 37 % ytterligare vid 3 års ålder och att 42 % vanligen blir torra mellan 3 och 3,5 års ålder. I studien framkommer att ingen av deltagarna ser det som vanligt att barn använder blöja efter 3,5 års ålder. Detta är ett intressant resultat eftersom enligt Jansson (2007) är medelvärdet för när barn är torra på dagen 3,5 år.

De deltagare som använder pottor beskriver barns betydelse för varandra, att det formas en gruppsamvaro och att det bildas lärtillfällen i samband med pottstunden. Det är en rutin som beskrevs redan 1978:

”För de små barnen i en åldersintegrerad grupp finns alltid lagom svåra förebilder språkligt, intellektuellt, motoriskt, socialt osv. De vuxna behöver inte lära dem allt utan de kan ta efter de större barnen”. (Socialstyrelsen, 1978)

Samtidigt som förskolan medverkar i blöjvännjningen visar kommentarerna flera exempel på att man sätter på en blöja för säkerhets skull. Det handlar om att det är vinter och mycket kläder, att förskolan ska på promenad eller längre utflykt, att det saknas extrakläder eller under vilan. Inga kommentarer handlade dock om årstidens betydelse för när man inleder blöjvännjning, bara motsatsen. Att sätta på en blöja samtidigt som man håller på med blöjvännjning kan vara förvirrande för barnen. Det kan också vara en utväg för dem i personalen som inte anser att det är deras arbete att tvätta och städa efter ”olyckor och misslyckanden”. Så här kommenterades detta tidigare i en arbetsplan för förskolan:

”Den kalla årstiden är risken för avkylning stor och blöjan måste finnas som ’säkerhetsåtgärd’. Men att slentrianmässigt sätta blöjor på barn som egentligen skulle kunna klara sin toalett själva är inte bra – lika litet som allt för tidig ”pottträning”. (Socialstyrelsen, 1978)

Några deltagare berättar att de har toalett med dörr som barnet kan stänga, andra lyfter fram just fler toaletter och möjlighet till enskildhet för barnet vid toalettbehov. Detta kan kopplas till

läroplanens skrivningar om att respektera kroppslig och personlig integritet (Skolverket, 2018, s. 7). Detta är en viktig aspekt som förskolans verksamhet har att balansera. Under de senaste åren har det blivit allt viktigare att utbilda barn i rätten till sin kropp och personlig integritet. Samtidigt beskrivs av deltagarna ett större intresse hos barnen för pottan om det kan ske tillsammans med andra. Det blir också mindre personalkrävande än om varje barn går själv på toaletten med stöd av en vuxen. Resultatet visar att rutinerna varierar och delvis anpassas till olika barn och till personaltätheten.

Det hade varit av intresse att ställa en fråga som kopplade blöjanvändning till miljökonsekvenser, men vi valde att inte ta med frågor som handlade om blöjorna i sig.

Vilka förändringar kan göras

Studiens resultat visar på kunskapsluckor när det gäller hur och när barn kan erövra kontroll över blåsa och tarm. Det gäller för förskolepersonalen och, enligt deltagarnas kommentarer, även för många vårdnadshavare. Enligt artikel 3 i FN:s barnkonvention (FN, 1989) ska, vid alla beslut som rör barn, beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Om man kombinerar vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet från områden med kunskap om små barn, medicin och folkhälsa, pedagogik och psykologi, framträder en praxis idag som inte stöder barnen på bästa sätt. Vi anser att barnets bästa är att bli blöjfria betydligt tidigare än idag.

Vi anser att barnets bästa är att bli blöjfria betydligt tidigare än idag.

Barnkonventionen (FN, 1989) gäller som svensk lag sedan 2020 och både Skollagen och förskolans läroplan föreskriver att barnkonventionen ska ligga till grund för utbildningen i förskolan. Det får inte råda något tvivel om förskolans roll i arbetet mot blöjfria barn. De vetenskapliga råden innebär att toaletträningen bör inledas redan före ett års ålder. Barnets kroppar är redo och mogna redan före förskolestarten. Förskolans personal ska därför inte, som flera deltagare givit uttryck för i studien, vänta in barnets eget intresse och mognad. Det är varken professionellt eller acceptabelt att låta personliga åsikter om toalettvanor påverka eller försvåra blöjväxningen.

Barnets kroppar är redo och mogna redan före förskolestarten. Förskolans personal ska därför inte vänta in barnets eget intresse och mognad.

Därför är det angeläget med *en bred informationskampanj* till alla, både professioner och vårdnadshavare, som arbetar med eller har barn i de aktuella åldrarna. Vi anser också att barns hälsa och välbefinnande måste få större utrymme i utbildningen av förskollärare och barnskötare, för att förskolan ska kunna leva upp till uppdraget enligt läroplanen, att "alla barn ska få en utbildning som är utformad och anpassad så att de utvecklas så långt som möjligt" (Skolverket, 2018, s. 6).

Barns hälsa och välbefinnande måste få större utrymme i utbildningen av förskollärare och barnskötare.

Vi saknar kommentarer från deltagarna om konsekvenser relaterade till miljö och ekonomi av att barnen bär blöja så länge. Utifrån vetskapen om att svenska barn i genomsnitt använder blöja i 3,5 år dagtid och 4 år nattetid, kan det bli kostsamt både för föräldrar och förskolor. Att ha ett barn i blöja kostar ungefär 20 000 kr/barn i Sverige och närmre 8 000 blöjor förbrukas (Bergentstjerna & Bergentstjerna, 2016). Engångsblöjor är inte komposterbara utan sorteras som restavfall och är därmed ett miljöproblem. Dessutom är de kemikalier som används i dessa blöjor inte ofarliga (Yu, m.fl., 2016). Det är därför viktigt att koppla ihop en fråga som primärt handlar om barnets bästa

Denna fråga som primärt handlar om barnets bästa bör kopplas till miljökonsekvenser och arbetet för hållbarhet och cirkulär ekonomi.

möjliga utveckling med miljökonsekvenser och *arbetet för hållbarhet* och cirkulär ekonomi (Regeringskansliet, 2020).

Lokaler och utrustning behöver förbättras för att stödja barnens toalettvanor samt ge möjlighet till personlig integritet. Deltagarna beskriver *brister i lokaler och utrustning*, som inte alltid är lämpade för arbete med de yngsta barnen och blöjavvänjning. Det verkar som att toalett- och hygienutrymmen inte ges tillräcklig uppmärksamhet vid byggnation eller start av förskolor. Exempelvis beskriver Boverket (2020) en eftersträvaransvärd förnyelse inom arkitektur och design, utan att koppla detta till vilka problem det kan medföra vid planering av toalettutrymmen. Även här bör informations- och utbildningsinsatser vidtas.

Det verkar som att toalett- och hygienutrymmen inte ges tillräcklig uppmärksamhet vid byggnation eller start av förskolor.

Pilotstudien gjordes under pågående Coronapandemi. Förskolans personal har tagit till sig Folkhälsomyndighetens rekommendationer om noggrann och regelbunden handtvätt. Nyligen rapporterades att antalet infektioner bland förskolebarn har gått ner. Enligt Sveriges Television (SVT, 2020) ligger vanliga infektionssjukdomar bland barn på en historiskt låg nivå. Som källa åberopas flera akutmottagningar för barn som SVT varit i kontakt med. Anledningen tros vara alla smittskyddsåtgärder, till exempel handtvätt, som vidtagits under pandemin. Folkhälsomyndigheten samlar in statistik över alla bekräftade fall av influensan, vinterkräksjukan och RS-virus, ett virus som kan leda till allvarliga luftvägsinfektioner framförallt hos små barn. Hittills i år finns det knappt några inrapporterade fall av dessa smittsamma sjukdomar (Folkhälsomyndigheten, 2021).

Denna statistik förstärker behovet av en satsning på vetenskaplig grund. Att samtidigt bygga samverkan mellan berörda personalgrupper inom förskola och barnhälsovård samt med föräldrar är synnerligen angeläget. Idag är det oreglerat vem som ansvarar för förskolebarns hälsa när de är i förskolan (Svenska OMEP m.fl., 2019). Barns hälsa och välbefinnande liksom en strävan efter barnets bästa bör vara ledord i dessa satsningar.

Slutsatser

Med denna pilotstudie har vi undersökt förskolepersonalens syn på och förutsättningar för att medverka i blöjävänjning. Efter genomförd studie framträder ett angeläget mål, nämligen att finna vägar och former som leder till *att barn i Sverige blir blöjfria tidigare* än vad som är brukligt för närvarande.

Förskolepersonalens svar genomsyras av en strävan efter vad de bedömer vara barnets bästa. Samtidigt finns tecken som tyder på att det saknas kunskap om vad som är barnets bästa när det gäller rutiner för att stödja barn att bli blöjfria. En slutsats är dock att förskolan vill, kan och ska vara med i arbetet med tidig blöjävänjning.

Samverkan mellan hem och förskola är avgörande för att lyckas. Förskolan bör stötta föräldrar i att ta första steget tidigare än nu. Förskolan och hemmen behöver utveckla förståelse för att barnets bästa är att kunna bli av med blöjan tidigare än idag. Detta är möjligt enligt medicinsk forskning och gammal tradition, dvs vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Ytterligare en slutsats är att det behövs satsningar på information till vårdnadshavare och förskolepersonal, både muntligt och skriftligt, om rutiner och metoder för blöjävänjning på vetenskaplig grund. Dessutom behöver området barnhälsa inklusive blöjävänjning, återinföras och/eller förstärkas inom utbildningarna till förskollärare och barnskötare. För förskolepersonalen är kompetenshöjande fortbildningsinsatser avgörande för att nå målet om att barn ska bli blöjfria tidigare än idag.

Ovanstående satsningar på tidigare och förbättrad blöjävänjning skulle även få positiva konsekvenser för miljön och leda till minskade kostnader för hem och förskola. Dessa ska därför ses som en angelägen prioritering som dessutom bidrar till ett hållbart samhälle.

Referenser

- Bergenstjerna, S., & Bergenstjerna, M. (2016). *Potträning på 3 dagar*. Mountainstar.
- Boverket. (2020). *Föredömliga skolor och förskolor*. Hämtad 18 februari 2021 från <https://news.cision.com/se/boverket/r/foredomliga-skolor-och-forskolor,c3023714>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Casselbrant, U. (2014). *Bebis på pottan: Din guide till EC och potträning*. Blöjfri bebis.
- Cole, W. G., Lingeman, J. M., & Adolph, K. E. (2012). Go naked: Diapers affect infant walking. *Development Science*, 15, 783–790. doi:10.1111/j.1467-7687.2012.01169.x
- DeVries, M. W., & deVries, M. R. (1977). Cultural relativity of toilet training readiness: A perspective from East Africa. *Pediatrics*, 60(2) 170–177.
- Duong, H., Jansson, U-B., & Hellström, A-L. (2013). Vietnamese mothers' experiences with potty training procedure for children from birth to 2 years of age. *Journal of Pediatric Urology*, 9A, 808–814.
- Engdahl, I., & Ärlemalm-Hagsér, E. (2020). *Att bli förskollärare: Mångfacetterad komplexitet* (2 uppl.). Liber.
- FN Förenta nationerna. (1989). *Konventionen om barnets rättigheter*. Hämtad 29 januari, 2021, från: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/>
- FN Förenta nationerna. (2015). *De globala målen*. <https://globalamalen.se/>
- Folkhälsomyndigheten, (2021). *Anmälningsskyldiga sjukdomar*. Hämtad 15 mars, 2021, från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/overvakning-och-rapportering/anmalningsskyldiga-sjukdomar/>
- Förvaltningsrätten. (2018, 18 november). Dom 1698–18. Stockholm: Förvaltningsrätten.
- Hellström, A-L., & Sillén, U. (2001). Tidig potträning bra vid blåsdysfunktion: Minskar risken för urinvägsinfektioner. *Läkartidningen*, 98, 3216–19.
- Jansson, U-B. (2007). *Urinary bladder function and acquisition of bladder control in healthy children*. Göteborgs universitet, Institute of Health and Care Sciences, Sahlgrenska Akademien.
- Klackenberg, G. (1972). Expectations and reality concerning toilet-training. *Acta Paediatric Scandinavia*, 224(suppl), 85–127.
- Larsson, L., & Hellström, A-L. (2018). Toalettvanor. I *Rikshandboken barnhälsovård* [Elektronisk resurs]. Inera. <https://www.rikshandboken-bhv.se/halsa-och-utveckling/toalettvanor>
- Leijon, A. (2016). *Hur blir barn torra: Del 2*. Region Dalarna: Falu Lasarett.
- Mugie, S. M., Di Lorenzo, C., & Benninga, M. A. (2011). Constipation in childhood. *Nat Rev Gastroenterol Hepatol*, 8(9), 502–11.
- Nilsson, T. (2016). *Hur blir barn torra: Del 1*. Region Dalarna: Falu Lasarett.
- Nilsson, T., & Leijon, A. (2020). *BABITT-studien*. Örebro universitet, Centrum för Klinisk Forskning Dalarna. https://clinicaltrials.gov/ProvidedDocs/89/NCT04082689/Prot_001.pdf
- Pramling Samuelsson, I., Ärlemalm-Hagsér, E., Engdahl, I., Larsson, J., & Borg, F. (2021). *Förskolans arbete för hållbarhet*. Studentlitteratur.
- Regeringskansliet (2020). *Cirkulär ekonomi: Strategi för omställningen i Sverige*. Stockholm: Miljödepartementet. Hämtad 29 januari, 2021, från:
- Skolverket. (2017). *Måluppfyllelse i förskolan* (Allmänt råd). Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen. (1978). *Små barn i daghem*. (Arbetsplan för förskolan). Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2020:67. *Fler barn i förskolan: För bättre språkutveckling i svenska*. Utbildningsdepartementet.
- Svenska OMEP, Stockholms läns landsting & Stockholms universitet. (2019). *Samverkan förskola – barnavårdscentral: En nationell enkätundersökning*. Stockholm; Svenska OMEP. www.omep.org.se
- Svenska OMEP. (2020). *OMEP:s skala för hållbarhet* (2 uppl.). Svenska OMEP. <http://www.omep.org.se/esd-rating-scale-1>
- SVT Sveriges television. (2020, 7 februari). *Infektionssjukdomar bland barn på historiskt låg nivå*. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/infektionssjukdomar-bland-barn-pa-historiskt-lag-niva>
- Taubman, B. (1997). Toilet training and toileting refusal for stool only: A prospective study. *Pediatrics*, 99(1), 54–58.
- Vikström, O. (2013). *Miljöanpassning av blöjan* (Examensarbete). Malmö universitet. <https://www.yumpu.com/sv/document/read/20312934/blojor-och-miljo-rapport-av-jan-wijkmark-verna-imse-vimse>
- Wijkmark, J. (2004). *Blöjor och miljö: En miljögranskning av sju olika sorters barnblöjor*. Verna Ekologi.
- Yu, J., Treat, J., Chaney, K., & Brod, B. (2016). Potential allergens in disposable diaper wipes, topical diaper preparations, and disposable diapers: Under-recognized etiology of pediatric perineal dermatitis. *Dermatitis: Contact, Atopic, Occupational, Drug*, 27(3), 110–118. doi:10.1097/der.0000000000000177

Enkät om rutiner kring pottråning i förskolan

Bilaga

Ett samarbetsprojekt mellan Svenska OMEP, barnhälsovården och Svenska Enuresakademien

Till dig som arbetar i förskolan för att ta reda på vilka rutiner som finns kring pottråning av barn i förskolan.

- Hur ser möjligheterna ut idag i förskolan vad gäller nödvändig hygien och funktionerna kring pottråning?
- Vilka råd finns kring pottråning?

Enkåten genomförs i samverkan mellan Svenska OMEP, Barnhälsovården och Svenska Enuresakademien.

1. I vilken kommun ligger din förskola?
.....
2. Vem är du? ☐ Förskollårare ☐ Barnskötare ☐ Rektor ☐ Annan .....
3. Antal år du arbetat i förskolan? ☐ 0–5 år, ☐ 6–10 år, ☐ 11–25 år, ☐ > 25 år
4. Vilka åldrar har du i din barngrupp?
.....1-2 år .....1-3 år .....3-5 år .....1-5 år
.....
5. Hur många av barnen har blöjor nu? .....
6. Vad innebär pottråning för dig? Beskriv:
.....
7. Tycker du att förskolan ska medverka med pottråning? ☐ JA ☐ NEJ
Motivera ditt svar:
.....
8. Vilka problem kan uppstå i samband med pottråning? Beskriv:
.....
9. Behöver någont förändras för att förskolan ska kunna ta större ansvar i pottråningsprocessen?
.....
10. Finns det pottor? ☐ JA ☐ NEJ
11. Finns det pottskölj, dvs möjlighet att lätt rengöra en potta? ☐ JA ☐ NEJ
12. Finns det toaletter i barnstorlek? ☐ JA ☐ NEJ
13. Använder ni insatser till vuxentoaletter? ☐ JA ☐ NEJ
14. Finns det fotpall i anslutning till vuxentoaletten? ☐ JA ☐ NEJ
15. Vem/vilka rengör pottorna? ☐ Förskolepersonal ☐ Lokalvårdare
16. Vem/vilka rengör toalettinsatserna/toaletterna? ☐ Förskolepersonal ☐ Lokalvårdare
17. Vem står oftast för blöjorna? ☐ Förskolan ☐ Föråldrarna
18. Har ni rutiner för **personalens** handtvätt i samband med barnens pott/toalettbesök?
☐ JA ☐ NEJ
.....
19. Har ni rutiner för **barnens** handtvätt i samband med pott/toalettbesök? ☐ JA ☐ NEJ
.....
20. Är det någont du vill förändra i hygienutrymmet i din förskola? ☐ JA ☐ NEJ
.....
21. Har ni skriftliga rutiner för att stödja barns pottråning? ☐ JA ☐ NEJ
.....
22. Vilket är det vanligaste skålet att börja sätta barn på pottan/anpassad toalett?
☐ När föråldrarna säger att de har börjat

☐ När barnen vill

☐ När vi ser att de visar intresse för pottan.

☐ Annat, beskriv

23. Vid vilken ålder börjar ni vanligen använda potta/anpassad toalett?

☐ 12-18 mån ☐ 19-24 mån ☐ 25-30 mån ☐ 31-36 mån

24. Brukar barn med blöjor signalera att de vill kissa eller bajsar? ☐ JA ☐ NEJ

25. Vid vilken ålder är de flesta barnen på din avdelning vanligen torra (blöjfria på dagen?)

☐ 25-30 mån ☐ 31-36 mån ☐ 37-42 mån ☐ 43-48 mån ☐ senare

26. Sätter ni flera barn på pottan/anpassad toalett samtidigt? ☐ JA ☐ NEJ

27. Gör ni lika för alla barn? ☐ JA ☐ NEJ

28. Händer det att ni sätter på en blöja för säkerhets skull? ☐ JA ☐ NEJ

29. Talar ni med vårdnadshavarna om potträning?

30. Har alla på avdelningen samma ansvar för potträningen? ☐ JA ☐ NEJ

31. Har du sett någon förändring vad gäller rutiner kring potträning under dina år i förskolan?
Beskriv:

Hjärtligt tack för din medverkan.

Du som svarar är anonym och vi kommer inte att veta vem som har svarat vad. Resultatet av denna enkät kommer att samlas i en rapport som blir tillgänglig via Svenska OMEP:s hemsida www.omep.org.se.

Om du skulle vilja bli kontaktad för ett samtal kring dessa frågor - skicka ett mejl till ingridengdahl@gmail.com

Blöjfria barn tidigt – för barnets bästa, för ekonomin och för ett hållbart samhälle

Svenska OMEP
www.omep.org.se

Svenska Enuresakademien
<https://svenskaenures.se>